

Запорожченко Олексій Володимирович,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
orcid.org/0000-0003-0496-2605
alexzap1973@gmail.com*

Майданюк Ірина Зіновіївна,

*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри культурології
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
orcid.org/0000-0001-8096-0244
mira-i@ukr.net*

Гоян Ігор Миколайович,

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної психології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
orcid.org/0000-0003-2548-0488
Ihor.hoian@pnu.edu.ua*

Петранюк Андрій Ігорович,

*аспірант кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
orcid.org/0000-0001-5009-4795
andrii.petraniuk.22@pnu.edu.ua*

Ступак Ольга Петрівна,

*старший викладач кафедри психології, філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
orcid.org/0000-0001-7846-1489
stupako428@gmail.com*

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається вплив інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості. Нинішнє століття характеризується становленням інформаційного суспільства, в якому запаморочливими темпами відбувається комп'ютеризація, оцифрування та інформатизація. Це так чи інакше впливає на соціокультурний простір як суспільства в цілому, так і окремої людини. Встановлено, що ідентичність кожної людини формується в процесі соціалізації, в ході якої відбувається ідентифікація людини з певними культурними та ментальними категоріями, що призводить до формування відносно стійкої системи уявлень індивіда про себе та своє місце в соціальній структурі. Автори зазначають, що процес набуття ідентичності в сучасному світі ускладнюється тим, що ми живемо у високотехнологічному суспільстві, яке ставить високі вимоги до особистості, а тривалий період виховання і підготовки до життя в поєднанні зі швидкими соціаль-

ними змінами не сприяє формуванню зрілої ідентичності. Показано, що під постійним впливом Інтернету, соціальних мереж та читання новин на різних інформаційних каналах люди поступово починають відмежовуватися від реальності та створювати власний віртуальний світ, тобто жити в певних ілюзіях та ізоляції, що може призвести до кризи ідентичності, наслідком якої є зниження або втрата цілісності, самотності та впевненості у своїй соціальній ролі. Висновок очевидний: інформаційне суспільство має сильний вплив на формування ідентичності особистості. З одного боку, в сучасному світі комп'ютеризації та діджиталізації людина швидко змінюється, а з іншого – неможливо повноцінно взаємодіяти з людьми, до яких людський організм пристосований біологічно, фізично та психічно. Віртуальна та інформаційна реальність позбавляє людину можливості відчувати життя безпосередньо в процесі спілкування і формувати свою особистість у звичних умовах, що впливає на її психіку; ця нова реальність створює умови для індивідуального розвитку особистості, але водночас позбавляє її індивідуалізації. Інформаційне суспільство відкриває шлях для поширення творчих форм знання, але водночас має деструктивний вплив на свідомість і психіку людини. Тому віртуальна інформаційна реальність не повинна призводити до того, щоб процес розвитку особистості ставав некерованим і невідконтрольним соціальним інститутам суспільства.

Ключові слова: особистість, ідентичність особистості, інформаційне суспільство, інформаційна глобалізація.

Zaporozhchenko Oleksii,

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law and Social Work
Izmail State University of Humanities
orcid.org/0000-0003-0496-2605
alexzap1973@gmail.com*

Maidaniuk Iryna,

*Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Culturology
National University of the Life and Environmental Science of Ukraine
orcid.org/0000-0001-8096-0244
mira-i@ukr.net*

Hoian Ihor,

*Doctor of Philosophical, Professor,
Professor of the Department of Social Psychology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
orcid.org/0000-0003-2548-0488
Ihor.hoian@pnu.edu.ua*

Petraniuk Andrii,

*Postgraduate Student of the Department of Philosophy,
Sociology and Religious Studies
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
orcid.org/0000-0001-5009-4795
andrii.petraniuk.22@pnu.edu.ua*

Stupak Olga,

*Senior lecturer at the Department of Psychology,
Philosophy and Social-Humanitarian Disciplines
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
orcid.org/0000-0001-7846-1489
stupako428@gmail.com*

THE IMPACT OF THE INFORMATION SOCIETY ON THE FORMATION OF PERSONAL IDENTITY: A PHILOSOPHICAL ASPECT

The article examines the impact of the information society on the formation of personal identity. The current century is characterized by the emergence of the information society, in which computerization, digitization and informatization are taking place at a dizzying pace. This in one way or another affects the socio-cultural

space of both society as a whole and the individual. It is established that the identity of each person is formed in the process of socialization, during which a person is identified with certain cultural and mental categories, which leads to the formation of a relatively stable system of an individual's ideas about himself or herself and his or her place in the social structure. The authors note that the process of acquiring identity in the modern world is complicated by the fact that we live in a high-tech society that places high demands on the individual, and a long period of education and preparation for life, combined with rapid social change, does not contribute to the formation of a mature identity. It is shown that under the constant influence of the Internet, social networks and reading news on various information channels, people gradually begin to separate themselves from reality and create their own virtual world, i.e. live in certain illusions and isolation, which can lead to an identity crisis, resulting in a decrease or loss of integrity, identity and confidence in their social role. The conclusion is obvious: the information society has a strong influence on the formation of an individual's identity. On the one hand, in today's world of computerization and digitalization, a person is changing rapidly, and on the other hand, it is impossible to fully interact with people to whom the human body is biologically, physically, and mentally adapted. Virtual and informational reality deprives people of the opportunity to experience life directly in the process of communication and to form their personality in familiar conditions, which affects their psyche; this new reality creates conditions for individual development of the personality, but at the same time deprives it of individualization. The information society opens the way for the spread of creative forms of knowledge, but at the same time it has a destructive impact on the human mind and psyche. Therefore, virtual information reality should not lead to the process of personal development becoming unmanageable and uncontrollable by the social institutions of society.

Key words: personality, personal identity, information society, information globalisation.

Постановка проблеми. XXI століття характеризується становленням інформаційного суспільства, в якому запаморочливими темпами відбувається комп'ютеризація, оцифрування та інформатизація. Це так чи інакше впливає на соціокультурний простір як суспільства в цілому, так і окремої людини.

У XXI столітті технологічна та інформаційна глобалізація світу породила нові потужні інформаційно-комунікаційні технології та системи, Інтернет та віртуальні спільноти соціальних мереж, які створюють принципово нові зв'язки та відносини між членами суспільства. Віртуальне цифрове суспільство має інші правила життя і підходить для людей, які є обмеженими та сором'язливими у повсякденному житті.

На думку В. Кириченко, «сучасне інформаційне суспільство – це світ, створений за образом та подобою людини. Передбачається, що перебування в ньому вимагає специфічних форм, які до цього були освоєні лише незначною частиною суспільства» (Кириченко, 2020, с. 6).

Сьогодні постає питання про вплив інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості, адже ідентичність є важливою передумовою безпечного та комфортного існування окремої людини, соціальної спільноти та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблематики ідентичності займалися: В. Воропаєва (2011), О. Запорожченко (2020), Б. Іваненко (2020), В. Кириченко (2020), О. Макарова (2014), Н. Мілорадова (2014), Л. Усанова (2017), В. Шевченко (2023), М. Шмигаль (2022), Ю. Юшкевич (2022).

Метою розвідки є дослідження впливу інформаційного суспільства на формування ідентичності особистості. З огляду на поставлену мету головними завданнями нашого дослідження є: визначення дефініції феномена «ідентичність», виокремлення основних напрямів трансформації ідентичності під впливом інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Для сучасного суспільства характерний інтенсивний динамізм інформаційного простору. Остання інформаційна революція призвела до створення нової галузі – інформаційної індустрії, яка пов'язана з виробництвом технічних засобів, методів і технологій для здобуття нових знань. Стрімкий розвиток комп'ютерної техніки та інформаційних технологій сприяв розвитку суспільства і призвів до появи антропологічного складника інформаційної революції, який полягає у вдосконаленні техніки і технологій, які чинять вплив на формування ідентичності особистості.

Проблематикою дослідження ідентичності цікавилися науковці різних часів та століть, кожен із яких надавав своє визначення цього поняття і розглядав його під «своїм кутом».

У психологічних дослідженнях ідентичність розглядається як центральна категорія «Его»-психології, яка виражає рівновагу між свідомим і несвідомим рівнями психіки, індивідуальним та соціальним аспектами активності суб'єкта. Головна функція ідентичності – реалізація стабільності в її об'єктивному аспекті та змінюваності й варіативності – в суб'єктивному. Водночас наголошується на необхідності переходу до класичного розуміння ідентичності як «ядра»

особистості, відповідального за переживання людиною своєї цілісності, самототожності. Більш наближеними до реальних аспектів функціонування «Я» вважають уявлення про мінливість та варіативність ідентичності (Іваненко, 2020, с. 55).

Е. Еріксон був першим, хто ввів у науку термін «Его-ідентичність», під яким він розумів цілісність особистості, тотожність і безперервність нашого «Я», незважаючи на ті зміни, які відбуваються з нами у процесі росту і розвитку. Ідентичність – це баланс між внутрішньою природженою сутністю людини та можливостями пізнання й реалізації цієї природи, яка зумовлює відчуття особистістю своєї цілісності й гармонійності функціонування в соціумі. За словами Е. Еріксона, ідентичність не «створюється» в результаті «перемоги», це не обладунк, не щось статичне і незмінне, а цілісність і безперервність організації життєвого досвіду в індивідуальне «Я», збереження незмінного самоусвідомлення незалежно від змінних ситуативних детермінант і соціальних ролей (Шевченко, 2023, с. 870).

С. Катаєв висловив думку, що ідентичність кожної людини формується шляхом соціалізації, під час якої відбувається ототожнення людини з певними культурними і ментальними категоріями, унаслідок чого виникає відносно стійка система уявлень індивіда про самого себе та своє місце в соціальній структурі. Сутність культурної ідентичності полягає в усвідомленому прийнятті індивідом відповідних культурних норм, ціннісних орієнтацій, зразків поведінки та мови, культурної спадщини, історії, традиції, вірувань, культурних інновацій. Іншими словами, ідентичність свідчить про належність людини до певної культури / культурної групи. Проте ідентичність має процесуальну природу, вона постійно змінюється залежно від історичної та соціальної динаміки й конструюється як особистістю, соціумом, так і культурою. «Ідентичність ніколи не може бути чимось сталим та завершеним, це процес утворення нового простору для буття особистості, яка завжди існує в умовах недостатнього рівня самоусвідомлення та самоздійснення, а тому прагне до все нових вчинків, які вважає уреальненням особистої ідентичності» (Катаєв, 2006, с. 14).

Ідентичність формується під впливом несвідомих чинників (дія прихованих захисних механізмів психіки – інтроєкції, ідентифікації, відчуження), соціальних впливів, особливостей

когнітивного стилю особистості, а також завдяки свідомим зусиллям, тобто розвитку здатності до формування ставлення до себе, самоаналізу та самопізнання. Процес набуття ідентичності в сучасному світі ускладнюється тим, що ми живемо у високотехнологічному суспільстві, яке ставить високі вимоги до особистості, а тривалий період навчання і підготовки до життя в поєднанні зі швидкими соціальними змінами не сприяє формуванню зрілої ідентичності.

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призводить до того, що суспільство стає інформаційним, а це своєю чергою впливає на зміну картини світу.

В. Кириченко вважає, що «картина світу – це узагальнене уявлення групи людей, які об'єднані спільним інформаційним та культурним простором, про оточуючий світ, закономірності його функціонування, інших членів спільноти та самого себе. У сучасному інформаційному суспільстві імпліцитні уявлення особистості про оточуючий світ не є сумою уявлень групи загалом. Для того, щоб виробити більш-менш стійке уявлення про якусь з частин соціально-психологічної реальності, група має здійснювати постійну комунікацію у режимі реального часу (на момент виникнення явища). В інших випадках можуть виникати проблеми з об'єктивністю та колективністю виробленої думки чи ставлення до чогось. Громадська думка від самого початку існування як колективної форми психічної діяльності не була продуктом загально-групового обговорення будь-чого. Основою громадської думки є ставлення до вже готового елемента картини світу і розповсюдження цього ставлення на більшість членів спільноти» (Кириченко, 2020, с. 50).

Основою світогляду людини є досвід, якого вона набуває у своєму оточенні. Досвід – це те, що людина набуває в процесі взаємодії зі світом. Не все, з чим стикається людина, знаходить відображення в її свідомості, тому світогляд – це не результат того, що було в житті людини, а те, що залишається після взаємодії зі світом. У кожному окремому випадку людина сама вирішує, як включити у свій світогляд події та явища, які потрапили в поле її сприйняття або в яких вона брала безпосередню участь. Проблемаю сучасного інформаційного суспільства є накопичення знань, які не пов'язані з безпосереднім досвідом людини.

Про все це писав Е. Тофлер у своїй роботі «Шок майбутнього»: «Зростаюча швидкість

змін порушує нашу внутрішню рівновагу, видозмінюючи сам спосіб переживання життя. Зовнішнє прискорення перетворюється у внутрішнє. Зростаючі темпи перемін змушують нас зіштовхуватися не просто зі швидким потоком, але все з більшим числом ситуацій, до яких попередній особистий досвід не підходить» (Усанова, 2017, с. 46).

Під постійним впливом Інтернету, соціальних мереж та читання новин на різних інформаційних каналах люди поступово починають відокремлювати себе від реальності та створювати власний віртуальний світ, тобто жити в певних ілюзіях та ізолюваності, що може призвести до кризи ідентичності, наслідком якої є зниження або втрата цілісності, самобутності та впевненості у своїй соціальній ролі.

В інформаційному середовищі людина стикається з декількома видами ідентичності, що трансформуються внаслідок впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ): *ipse*-ідентичність (відчуття власної особистості) та *idem*-ідентичність (формальна ідентичність, що залежить від контексту, оточення й ситуації). Комп'ютерні системи накопичують знання, створюють профілі, здійснюючи внесок в *idem*-ідентичність користувача, який не підозрює стосовно цих профілів і того, як вони впливають на його *ipse*-ідентичність. Світ особистості вводиться у всепоглинаючий безособовий віртуальний світ, і тому свідомість втрачає самостійність, відсторонюється від наслідків безвідповідального ставлення до себе та зовнішньої по відношенню до неї інформації. Сучасна суспільна світоглядна настанова полягає в тому, щоб інформаційне суспільство зміцнювало *ipse*-ідентичність як вихідну точку для *idem*-ідентичності. Так формується соціальна відповідальність за стан духовного і психічного здоров'я користувачів з точки зору застосування масофікованої інформації (Запорожченко, 2020, с. 14; Данильян, 2014, с. 18-20).

Ми цілком погоджуємося з теорією О. Запорожченко про те, що «сучасна трансформація ідентичності особистості полягає у формуванні індивідуального соціального часопростору; висуває підвищені вимоги до відповідальності за своє життя і життя оточуючих; до можливості ідентифіковано розпоряджатися своїм етичним, емоційним, фізичним, емоційним досвідом, щоб бути самостійною особистістю. Кризовий стан українського суспільства вимагає від особистості прикласти усі зусилля, щоб зберегти себе і загальний потенціал народу» (Запорожченко, 2020, с. 14).

Як ми вже говорили на початку нашого дослідження, сучасне інформаційне суспільство використовує інформаційні технології, щоб дати можливість людям, які обмежені або

сором'язливі у звичайному житті, виразити себе і стати більш впевненими і розкутими в онлайн-спілкуванні. Але весь парадокс полягає в тому, що феномен «самотності» у спілкуванні через мережі може проявитися в різних полярностях. З одного боку, воно може призвести до ще більшого усамітнення, а з іншого – об'єднати з людьми, які є близькими по духу або однодумцями. Головну роль у цьому разі відіграє емоційна сфера особистості. Під час віртуального спілкування емоції та почуття реальні замінюються на віртуальні, несправжні, що душе швидкими темпами укорінюється у свідомості людини, і відбувається зміна та переоцінка життєвих цінностей. Ця наша думка знаходить відображення в праці науковців О. Дзьобаня та С. Жданенко, які зазначають, що інформаційне суспільство – це необмежений у часі простір для самоконструювання ідентичності, який, з одного боку, розширює простір ідентифікації, а з іншого – обмежує ідентичність. Це фрагментує самість і створює поліідентичність. Локальні культури та ідентичності втрачають своє коріння і замінюються символами товарного світу, що походять з реклами та імідж-дизайну транснаціональних корпорацій. Буття стає дизайном. Симуляція соціальних інститутів є фактором і симптомом розпредметнення суспільства, що формує образи, опис яких призводить до використання віртуальної реальності і передбачає взаємодію людини не з речами, а з їхніми образами (Дзьобань, Жданенко, 2014, с. 14).

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що інформаційне суспільство має сильний вплив на формування особистої ідентичності. З одного боку, люди в сучасному світі комп'ютеризації та діджиталізації стрімко змінюються, з іншого боку, це унеможливує повноцінну взаємодію з людьми, до яких людський організм пристосований біологічно, фізично та психічно. Віртуальна та інформаційна реальність позбавляє людину можливості пізнавати життя безпосередньо в процесі спілкування і формувати свою особистість у звичних умовах, що впливає на її психіку; ця нова реальність створює умови для індивідуального розвитку особистості, але водночас позбавляє її індивідуалізації. Інформаційне суспільство відкриває шлях для поширення творчих форм пізнання, але водночас має деструктивний вплив на свідомість і психіку людини. Тому не можна допустити, щоб віртуальна реальність інформації зробила процес розвитку особистості некеріваним і непідконтрольним для соціальних інститутів суспільства.

Список використаних джерел:

1. Воропаєва В. (2011). Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 46. С. 84–95.
2. Данильян О. (2014). Інформаційне суспільство морально-етичний дискурс. *Інформація і право*. 1. С. 16–25.
3. Дзьобань О., Жданенко С. (2014). Соціокультурний простір інформаційного суспільства як середовище буття сучасної людини. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2 (21). С. 12–21.
4. Запорожченко О. В. (2020). Ідентичність особистості в умовах інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Випуск 26. С. 12–16.
5. Іваненко Б. (2020). Я-ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія: *психологічні науки*. 7. С. 53–61.
6. Катаєв С. Л. (2006). Сучасне українське суспільство: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 200 с.
7. Кириченко В.В. (2020). Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 245 с.
8. Макарова О. П., Мілорадова Н. Е. (2014). Напрямки дослідження професійної ідентичності. *Вісник Національного університету оборони України*. 3 (40). С. 268–272.
9. Усанова Л. (2017). Проблема ідентичності: між масовізацією та індивідуалізацією. *Філософські обрії*. 38. С. 41–50.
10. Шевченко В. В. (2023). Ретроспективний аналіз категорії «ідентичність» в психології. *Наукові перспективи*. 10 (40). С. 868–877.
11. Шмигаль М. Ф., Юшкевич Ю. С. (2022). Аксиологічні аспекти соціалізації особистості в інформаційному суспільстві. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 1. С. 115–120.

References:

1. Danylian O. (2014). Informatsiine suspilstvo moralno-etychnyi dyskurs [Information society and moral and ethical discourse]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1, 16–25. [in Ukrainian].
2. Dzoban O., Zhdanenko S. (2014). Sotsiokulturnyi prostir informatsiinoho suspilstva yak seredovyshe buttia suchasnoi liudyny [Socio-Cultural Space of the Information Society as a Habitat of Modern Man]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Serii: *Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine»*. Series: *Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 2 (21), 12–21. [in Ukrainian].
3. Ivanenko B. (2020). Ya-identychnist osobystosti: statychni y dynamiczni aspekty [Self-identity of the individual: static and dynamic aspects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii: *psykholohichni nauky – Bulletin of Lviv University*. Series: *psychological sciences*, 7, 53–61. [in Ukrainian].
4. Kataiev S. L. (2006). Suchasne ukrainske suspilstvo [Modern Ukrainian society]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury. [in Ukrainian].
5. Kyrychenko V. V. (2020). Osobystist u suchasnomu informatsiinomu suspilstvi [Personality in the modern information society]: monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].
6. Makarova O. P., Miloradova N. E. (2014). Napriamky doslidzhennia profesiinoi identychnosti [Areas of research on professional identity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 3 (40), 268–272. [in Ukrainian].
7. Shevchenko V. V. (2023). Retrospektyvnyi analiz katehorii «identychnist» v psykholohii [A Retrospective Analysis of the Category of «Identity» in Psychology]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 10 (40), 868–877. [in Ukrainian].
8. Shmyhal M. F., Yushkevych Yu. S. (2022). Aksiolohichni aspekty sotsializatsii osobystosti v informatsiinomu suspilstvi [Axiological aspects of socialization of personality in the information society]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal – Perspectives. Socio-political journal*, 1, 115–120. [in Ukrainian].
9. Usanova L. (2017). Problema identychnosti: mizh masovizatsiieiu ta indyvidualizatsiieiu [The Problem of Identity: Between Massification and Individualization]. *Filosofski obrii – Philosophical horizons*, 38, 41–50. [in Ukrainian].
10. Voropaieva V. (2011). Problema kryzy identychnosti v umovakh hlobalizatsii ta informatsiinoho suspilstva [The problem of identity crisis in the context of globalization and information society]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 46, 84–95. [in Ukrainian].
11. Zaporozhchenko O. V. (2020). Identychnist osobystosti v umovakh informatsiinoho suspilstva [Personal Identity in the Information Society]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii – Topical issues of philosophy and sociology*, 26, 12–16. [in Ukrainian].